

Türkiye Çay Sektörü Sorunları ve Çözüm Önerileri

Ülkemiz insanının % 90'dan fazlasının tükettiği Sabah kahvaltısından, misafir ikramlarına, dinlenme anlarından, sohbet ortamlarına kadar gündelik yaşamımızın vazgeçilmez arkadaşı olan Çay Dünyada 2000 yıldan fazla bir zamandır tüketilmesine rağmen ülkemize 1938-1940 yıllarında Merhum Zihni Derin (Zihni Hoca) öncülüğünde bir ekip tarafından Rize'de üretilmeye başlanmıştır. 1945'e kadar Türk Çaycılığının gelişme dönemidir.

1950-1970 dönemi her bakımdan en verimli dönemlerdir. Bu yıllarda üretilen Çaylar ülkemizi Çay ithalatı için döviz ödemekten kurtarıırken, bölge insanına önemli gelir getirerek, bölgede yaşam standardının ve sosyal refahın gelişmesini sağlamıştır.

1950-1970 yıllarında üretilen çaylar Londra Laboratuvarlarında yapılan tahlillerde çok kaliteli Çay olarak tespit edilmişlerdi. Dünya'da üretilen en kaliteli Çaylar arasında yerini alan Türk Çayı ülke ekonomisi için Stratejik ürün konumuna gelmiştir.

1970'li yıllardan sonra bu durum bozulmaya başlamış, kaliteden ciddi tavizler verilmiş, bunun sonucu talep fazlası ürün ortaya çıkmış, giderek stoklar artarken Çayın Bölge Ekonomisine getirisi azalmaya başlamıştır.

1984 yılında Çay Üretimi özel sektöre de açılmıştır. Bu yıllarda Fizibilite yaptıran Ülkemizin tanınmış büyük özel sektör firmaları, Aynı zamanda kamu kesiminin de üretim yaptığı bir alanda Yaşçay Tarımını Siyasi ve Sosyal bir ürün olarak değerlendirip, böyle bir üründe devletle birlikte üretim yapmanın Ticari Realiteye aykırı olduğunu yorumlayarak Çay Sektörüne yatırım yapmamışlardır.

Dünya Çay pazarında çok ciddi paya sahip uluslar arası bir firma 1 fabrikayla üretime girmiş, (Lipton Dünya Çay pazarının yaklaşık % 13'üne sahiptir) bunun dışında 2 firma büyük kapasiteyle Devlet desteğiyle çay sektörüne girmiştir. 1994'lerde siyaset-bürokrasi-sendika ve banka dörtgeninin kısıcında kendi yönetim hataları da eklenince bu iki firma çökmüştür. En büyük mağduriyeti bu firmalara Yaşçay satan müstahsiller yaşamıştır. Bu gün Çay sektöründe faaliyet gösteren irili ufaklı 200'den fazla firma bir çoğu kendi yaşçayını işleyip satabilmek için üretici ortaklıklarıyla kurulmuştur. Üretimde hızla gelişen firmalar profesyonel pazarlama konusundaki bilgisizlikleri ve sektörün yapısındaki zorluklar nedeniyle pazarlamada yeterli başarıyı gösterememiştir. Aşağıda Çay Borsası bahsinde de belirteceğimiz gibi Özel sektörün disipline edilebilmesi ve daha profesyonel bir yapıya kavuşturulması için bir takım önlemlere ihtiyaç vardır. Ancak 1984'lerde ülkemizdeki büyük şirketlerin çay sektörü için öngördüğü olumsuzlukların hepsi yaşanmış, Çay'da özel sektör kurulduğu günden itibaren çok ciddi bürokratik ve siyasi baskı ve engellemelerle karşılaşmıştır. Hiçbir genel veya özel uygulamayla desteklenmeyen özel sektör Çay Fabrikaları her türlü olumsuzluğa rağmen ayakta kalmayı başarmış ve 2001 yılında Çaykur'un 547.000 Ton yaşçay üretimine karşın Özel Sektör 350.000 Ton Yaşçay üretebilmiştir.

Çaykur ise tanınmış markaları ve çok büyük fiziki varlıklarıyla özünde güçlü konumda olmasına rağmen ülkemizdeki K.İ.T.lerin bilinen yapıları gereği sıkıntılı durumdadır.

Çay sektörünün bu günkü durumuna baktığımızda;

- 1- Çay'ın getirisi önemli oranda azalmıştır.
- 2- Yaşçay bedelleri zamanında ödenemiyor.
- 3- Stoklar gereğinden fazladır,
- 4- Tanıtım ve ihracat yetersizdir.
- 5- Sanayici önünü göremiyor, karamsardır ve moralsizdir.
- 6- Müstahsil büyük mağduriyet yaşamaktadır.
- 7- Tüketicie sunulan ürün, arz fazlası nedeniyle ülkemiz ekonomik koşullarına göre gereğinden ucuzdur.

1- Hedeflediğimiz Çay Sektörü ;

1.1- Halen ülkemizde tüketim 170.000 ton/yıldır. Mevcut yaprak esasen 650 Bin Tondur. (Yaprak kalitesine riayet edersek) bu durumda yılda ancak 145.000 Ton kaliteli üretim yapabiliriz. Kaliteli yaşyaprak üretimi daha da artırılmalıdır. (verimliliği artırarak, dağlık kesimlere yeni dikim yaparak) Sahil kesiminde denizden 300 metre paralelden söküm düşünülebilir.

1.2 % 10 fazlasıyla üretim yapan bir sektör. (Tarım ürünlerinde % 10 fazla üretim denk üretim kabul edilmelidir)

1.3 Ürün çeşitlemesi ve tanıtım sayesinde üretimin en az % 15'inin ihraç edilmesi.

1.5 Satılan ürün bedelleri üreticiye 90 gün içinde ödenebilmeli daha sonra yapılacak çalışmalarla ödeme vadeleri 30 güne çekilmelidir.

1.6 Üreticinin eline geçen paranın 30-35/Kg Centten aşağı düşmemesi için gerekli önlemler alınmalı.

1.7 Bu sistem dönemler itibariyle bozulmadan sürekli kılınacağı teknik altyapıya kavuşturulmalıdır.

1.8 Ülkemizde Yıllık Çay tüketimi yaklaşık 170.000 Tondur. Halen 800-950 Bin ton yaş yaprak hasat etmekteyiz. İdeal kalitede kuruçay üretilebilmesi için Standart kalitede 650-700 bin ton yaşçay yaprağı hasat edebiliriz. Yaprak kalitesi mutlaka sağlanmalıdır. Böylece kalite yükselirken, maliyetler azalacak, üretim-tüketim dengesi sağlanmış olacaktır.

2- Bu hedeflere varılabilmesi için yapılması gerekenler;

2.1 Kısa Vadede;

a- Öncelikle Çay Üst kurulu kurulmalıdır. Üst kurul Çay üretimindeki taraflar (kamu-Özel) temsilcileri, ilgili meslek örgütlerinin temsilcileri ve sahasında uzman bilim adamlarından oluşturulmalı. Bu kurul çay sektöründe yaşanan ihtilafları çözüme kavuşturmalı, Çay Sektörünün verimliliği için gerekli çalışmaları belirlemeli, takip ve denetlemelidir.

b-Üreticiye Doğrudan gelir desteği sağlanmalıdır.

Faydaları;

1-Üretici maddi yönden desteklenmiş olacaktır.

2- Ürünün tamamı kayıt altına alınmış olacaktır. Bu sayede devletimiz destek olarak üreticiye verdiği parayı ürünü işleyen, satan sinai ve ticari kuruluşlardan vergi olarak geri almış olacaktır

3- Ürünün tamamı kayıt altına alındığı için her açıdan (kalite, alım, satım) ürün denetlemesi mümkün olacaktır.

4-Üretimle ilgili her türlü ıslah, kalite, verimlilik çalışmaları destek şartına bağlanarak sağlanmış olacaktır.

5- İşletmelerin maliyetlerini hafifletecek, kar eden işletmelerin ihracat şansı doğacaktır.

6- Maliyetler düşünce son zamanlarda öne çıkan Yeşil Çay üretme imkanımız doğar.

7- Doğrudan Gelir Desteği arazi bazında değil ürün bazında yapılmalıdır.

8- Dünyanın Bütün gelişmiş ülkelerinde üretici ürün bazında desteklenmektedir. AB bütçesinin yaklaşık % 50'si tarımsal desteklere ayrılmıştır.

9- Avrupa Birliği içinde sadece Türkiye Çay üretmektedir. Kalitemizi yükseltip maliyetlerimizi düşürebilirsek A.B. ülkelere Gümrüksüz olarak sadece bizim çay satma hakkımız doğar.

c- Kuruçayda K.D.V oranları % 4'e indirilmelidir. Genelde tarımsal sanayi ürünlerinde K.D.V oranları düşüktür. Örneğin Buğday, Buğday Unu, Fındık, Fıstık v.b. gibi ürünlerde K.D.V % 1'dir. Çay Temel Gıda maddesi olarak halkımızın ihtiyaçları için % 1 K.D.V 'ye tabi bu ürünlerden önceliklidir. Tarımsal sanayide % 1 düşük bir orandır. Çünkü işletmelerin üretimde kullandıkları yardımcı maddeler için ödedikleri K.D.V'lerden doğan mahsupları vardır. Bu nedenle biz çay için % 4 K.D.V'yi makul olarak görmekteyiz.

d-Hasatta Yaşyaprak kalitesi mutlaka sağlanmalıdır.

Faydaları;

1- Daha kaliteli üretim yapılacaktır.

2- Üretim maliyetleri düşecek, verimlilik artacaktır.

3-Kuruçay ihracat şansı artacaktır. Komşularımızın genelde çok Çay tüketen ülkeler olması bizim için bir avantajdır.

4-Üretim-Tüketim dengesi kurulacaktır.

5- İç tüketim artacaktır.

2.3 Orta Vadede İse;

a- Gençleştirme budaması projesi bahçe ve bitki yenilemesine dönüştürülmelidir. Faydaları;

1- Uzun yıllar kullanılan gübrelerin etkisiyle verimsizleşen toprak yeniden işlenerek yapısı güçlendirilecektir.

2- Bilimsel olarak üretilecek fidelerle daha kaliteli ve birim alanda daha çok üretim sağlanacaktır. Bu sayede üreticinin geliri artacağından kalite ve verimlilik çalışmaları kolaylaşacaktır. Çay alanlarını sınırlandırıp alternatif ürün şansımız yükselecektir.

b- Doğal Çay üretimi için proje geliştirilmelidir. Gelişmiş ülke toplumlarında doğal ürünlere büyük bir yöneliş vardır. Doğal gıda üretimi için özel projeler geliştirilmekte ve doğal ortamda üretilen organik ürünler diğer ürünlere göre çok daha yüksek fiyatlarla satılmaktadır. Doğal çayı sadece Türkiye üretebilir. (Japonya'daki kendileri için ürettiklerini saymazsak) Dünyada Çay İhraç eden başlıca ülkelerde çok sıcak ve nemli olan iklim koşulları nedeniyle yaşçay yaprağında bakterileşme oluşmakta haşere ile mücadele için yaşçay yaprakları bahçede kimyasal ilaçlarla ilaçlanmaktadır.

(Yabancı Menşeli Çayların taşıdığı Pestisidlerin listesi EK'te sunulmuştur. Uluslar arası hukuki sorun doğmaması için ülke adları verilmemiştir.) Şu an kurulma aşamasında olan Rize Ticaret Borsası Laboratuvarları tamamlanınca bu tahliller belgeli olarak çıkarılıp tüketiciler aydınlatılacaktır.

Bizim ülkemizde ise Çay Bölgesinde kışın 0 veya 0'ın altına düşen hava sıcaklıkları sayesinde iklim koşulları bahçeyi sürekli temizlemekte ve kesinlikle hiçbir zaman bakterileşme olmamaktadır.

Biz Türk çaycılığı olarak sadece kullandığımız gübrenin yapısını değiştirmek suretiyle bunu başarabiliriz.

2.3.3 Yurtiçinde ve yurtdışında tanıtım yapılmalıdır.

a-Ülkemizde Doğu ve Güneydoğu bölgemizde geçmişten gelen alışkanlıklarda yabancı menşeli çaylar çoğunlukla tüketilmektedir. Bu bölgelerimiz için özel tanıtım çalışmaları geliştirilmelidir.

b-Özellikle gelişmiş ülkelerde, doğal ortamda üretilen Çaylar çok iyi tanıtılmalıdır. Çay sektöründe üretim ve pazarlama bazındaki firmaların karmaşıklığı yüzünden (kamu-özel) tanıtım organizasyonları için bütün firmaların katılımıyla ortak bir organizasyon gerçekleştirilmelidir. Taraflar olumlu bakarsa bu organizasyonu Çay Borsası yapabilir.

c- Tanıtım ve Pazarlama organizasyonları yetersizdir.

2.3.4 İhracat ;

Türkiye Çay İhracatında Başarılı olamamıştır.

Nedenleri;

a- Ülkemizdeki Çay üretim tipi damak tadına çok uygun olmasına rağmen Dünyada genel olarak alışılmış damak tadından biraz farklıdır.

b-Ülkemizdeki hayat standardı diğer Çay üreten ülkelere göre yüksektir. Buna bağlı olarak ve diğer bazı teknik nedenlerle maliyetlerimiz diğer ihraç ülkelerinin maliyetlerine göre çok yüksektir.

c-Devletimiz Çay ihracatı için zaman zaman sadece Çaykur'u desteklemiştir. Çaykur ise Dünya pazarlarına girmek bakımından K.İ.T yapısından kaynaklanan bazı zorlukları vardır.

d-Yıllar itibariyle üretim kalitesinden verdiğimiz tavizler Dünya Pazarlarında aleyhimize işlemiştir.

e-Özel sektörün ihracat yapabilmesi için teşvik programı düşünülmelidir.

2.3.5 İthalat;

Ülkemiz 170.000 Tonluk pazarıyla geniş Pazar potansiyeline sahiptir. Bu nedenle ülkemizde ihtiyaçtan fazla çay üretilmesine rağmen diğer ülkelerde var olan ucuz çaylar nedeniyle devamlı ithalat baskısı altında kalmaktayız. Normalde Çay İthalatı serbesttir, yasal yollardan vergisini ödeyerek isteyen firma istediği kadar çay ithal edebilir. Ancak; geçtiğimiz yıllarda Sınır Ticareti, Yolcu Beraberi zati Eşya muafiyeti, Dahilde İşleme Rejimi, hariçte işleme rejimi, transit geçiş ve ithalat gibi uygulamalar istismar edilerek, vaz edilmiş gayelerinin dışında yurda gümrüksüz çay getirmek için kullanılmışlardır.

Hükümetimiz bunları görmüş ve gerekli önlemleri alarak belli gayeler için vaz edilmiş uygulamaların ülke ekonomisi aleyhine istismarını önlemiştir. Bu defa 10 Cent-20 Cent/Kg gibi fiktif fiyatlar Gümrüklerimize beyan edilerek, hileli yollarla gümrük vergileri düşürülmek istenmiştir. Dünya Çay Fiyatları ortalamasına ve son 10 yılda ülkemize ithal edilen Çay fiyatları ortalamasına baktığımızda ithalatta 2 USD/Kg eşik fiyat uygulaması makuldür. Bu GATT anlaşmalarına aykırı değildir. GATT Serbest Ticaret kurallarını benimsemekle birlikte üye ülkelerin ulusal endüstrilerini dış ticarete karşı koruyabileceklerini kabul etmektedir. Nitekim Dünya'da Liberal ekonominin öncüsü A.B.D. bizim ülkemize tekstil kotası uygulamaktadır.

27.08.1993 tarihinde yürürlüğe giren GATT VII maddesinin uygulama anlaşmasına göre "ithal edilen eşyanın gümrük kıymeti eşyanın satış bedelidir" bu durumda ürün kendi ülkesinde üretilip satılan gerçek fiyattan beyan edilmelidir. Dünyanın hiçbir yerinde görülmeyen 10-20 Cent/Kg gibi düşük fiyatlarla Çay beyan edilirse bu beyan ya gerçek dışıdır yada sübvans edilmiştir. Bu durumda ithal ülkesinin kendi sanayisini koruyabilmek için telafi edici vergi koyma hakkı doğmaktadır.

Gümrük vergilerinin yüksek olduğu şikayet edilmektedir ki bu itiraz haksızdır. Şöyleki; 1995 DTÖ Tarım anlaşmalarını 111 ülkeyle birlikte bizim ülkemizde imzalamıştır. O günün şartlarında ülkemiz ürün bazında gerekli vergileri koyarak 2004 yılına kadar bu oranların belli seviyelere çekilmesini 111 ülkeyle taahhüt ve kabul etmiştir.

Çay sektörü olarak 2004 yılında yürürlüğe girecek D.T.Ö anlaşmasına itirazımız yoktur. Bu anlaşmaları zorlayarak daha erken daha yüksek oranlarda indirim talepleri; ülke ekonomisi aleyhine, birkaç firmanın daha çok kar etme gayretleridir.

Rize Gümrüğü ithalat için Çay İhtisas Gümrüğü ilan edilmelidir. Diğer yandan Gümrük Müsteşarlığımız 09.10.2000 tarih ve 30367 sayılı yazısı ile Rize Ticaret Borsası'na Çay İthalatının sadece İstanbul Gıda ürünleri ihtisas gümrüğünden yapılacağına dair tebliğin hazırlanarak Başbakanlığa gönderildiğini yazmıştır. Bu tebliğ halen yayınlanmamıştır.

İthalatta uygunluk belgeleri için Tarım bakanlığımız Çay Tahlillerinde daha titiz davranmalıdır.

3- ÇAY BORSASI

Rize Ticaret Borsası Çay Borsası ilan edilerek faaliyet alanı Bütün Türkiye ilan edilmelidir.

Faydaları;

a-Çay Borsası içinde Satış Salonu oluşturulacak alıcı ve satıcı buluşturulacak alım-satım işlemleri kolaylaştırılacaktır.

b-Müzayede şeklinde yapılan salon satışlarıyla kaliteli ürünlerin değer bulması sağlanarak böylece kaliteli üretim teşvik edilecektir.

c-Çok karmaşık bir yapı sergileyen üretici firmalar disipline edilecek, daha derli toplu hale getirilecektir.

d-Borsa sistemi içinde getirilecek denetim mekanizmalarıyla müstahsilin yaşçay bedellerini taahhüt edilen zamanda tahsil etmesi sağlanacak, müstahsili koruyan müesseseler geliştirilmiş olacaktır.

e-Kuru Çay satışı düzenli bir sisteme bağlanınca müstahsillerinde işletmelere sahip olup kendi çayını üretip pazarlama arzusu gelişecektir.

f-Güçlü bir kuruluş olarak Çay Borsası bütün bu rapor çerçevesinde belirtilen hususların takibi ve uygulaması için etkili çalışmalar yapacaktır.

g-Standart kalitede Çayların piyasaya sunumunu sağlayarak; ithal veya yerli Standart dışı çayların piyasaya sunumunu engelleyecek bu konuda basın yayın kuruluşları aracılığı ile tüketiciyi bilinçlendirecektir.

h- Gelişmiş batı toplumları kendi tarımını güçlendirmekte az gelişmiş yada gelişmekte olan ülkelerin tarımlarını kontrol altına alarak bunun rantını kazanmaktadırlar. Çayda da çay üreten Srilanka, Hindistan gibi ülkeler mağdur, bu ülkelerin çayını pazarlayan gelişmiş batı ülkeleri çok para kazanmaktadırlar. Türk Çaycılığı içinde aynı emeller beslenmektedir. Biz Türkiye olarak siz büyüklerimizin sayesinde gerekli reformları hızla gerçekleştirip. Kendi imkânlarımızı iyi değerlendirirsek çayımızın Dünya pazarlarına girmesi bakımından gelişmiş ülkeler grubuna gireriz.

Özel sektör konsepti çok geniş bir kavramdır. Ülkemizin herhangi bir yerinde sınırlarımızdan sızan veya yerli firmalardan satın alınan Standart dışı çayı satan çok küçük bir firma dahi Türk Çaycılığının ve Rize'nin adını kötüye çıkarmaktadır. Özellikle dökme çayların Borsa denetiminde satılarak standart dışı çaylar konusunda tüketici aydınlatılmış olacak ciddi ve dürüst firmalara yapılan haksızlık giderilmiş olacaktır.

i- Üretim izni olmayan, teknolojik ve hijyenik yönden yetersiz olan firmaların üretimleri engellenecek, bu tür tesislerde üretilen çayların Borsa'da satışına izin verilmeyecektir.

Bütün bunların sağlanması için dökme çayda K.D.V.'nin %4'e indirilmesi Çayın Borsada satılma şartına bağlanmalıdır.

Tahsin SANCAK
Rize Ticaret Borsası
Yönetim Kurulu başkanı

COMART FUARCILIK "ULUSAL ÇAY KURULTAYI" 09 KASIM 2001 ANKARA